

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З ОГЛЯДУ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРОСОЮЗУ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

У статті проаналізовано законодавчу та нормативну базу України про охорону праці, питання правового регулювання у галузі охорони праці.

Висвітлено, що процес поглиблення законодавства України до законодавства Європейського Союзу у сфері охорони праці полягає у досягненні на практиці високих європейських стандартів охорони праці із загальним зниженням показників виробничого травматизму та професійних захворювань.

Розглянуто комплекс теоретичних та практичних питань у сфері охорони праці, здійснено порівняльний аналіз європейських та міжнародних стандартів, які регламентують охорону праці під час впливу особливих ризиків.

Встановлено, що опанувавши зміст нормативно-правових актів, спеціалісти за відповідними напрямами повинні забезпечувати більш ефективне управління охороною праці з урахуванням досягнень науково-технічного прогресу та міжнародного досвіду, а також в усвідомленні нерозривної єдності успішної професійної діяльності з обов'язковим дотриманням усіх вимог безпеки праці у конкретній галузі.

Ключові слова: законодавство, нормативно-правові акти, реформи, Європейський Союз, Конституція України, міжнародні стандарти.

Постановка проблеми. Реалізація конституційного права працівників на охорону їх життя і здоров'я, на належні, безпечні і здорові умови праці під час трудової діяльності – з одного боку та розвиток ринкових відносин, впровадження в різні галузі народного господарства нової техніки та технологій, а також використання традиційних технологічних процесів та обладнання, що є джерелом підвищеної небезпеки – з іншого, обумовлює необхідність та важливість розгляду питань охорони праці.

Нещасні випадки на виробництві та професійні захворювання були й залишаються величезною трагедією будь-якого демократичного суспільства, є причиною серйозних людських та економічних втрат. За деякими оцінками, щороку в світі внаслідок виробничого травматизму гине понад 100 тис. чоловік, а втрати робочого часу, пов'язані з нещасними випадками на виробництві, в чотири-п'ять разів перевищують втрати часу від страйків та інших трудових конфліктів.

Об'єктивно оцінюючи охорону праці в Україні, на жаль, слід констатувати, що нинішній її стан є вкрай низьким, що, насамперед, пов'язано з інтенсивним старінням основних фондів, зростаючою кількістю фізично, а в деяких випадках і морально застарілого обладнання, машин і механізмів. Крім того, характерним є масове послаблення трудової та технологічної дисципліни, ігнорування елементарних вимог техніки безпеки як власниками підприємств, так і самими працівниками, що, з одного боку, породжує безвідповідальність керівників усіх рівнів щодо забезпечення безпеки праці найманих працівників, з іншого – формує негативне ставлення працівників до особистої безпеки та безпеки оточуючих.

Однією з причин незадовільного стану охорони праці в Україні є неврахування в цій сфері європейських та міжнародних стандартів. Одним із основних напрямків інтеграційного процесу в сфері охорони праці є адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. Адаптація законодавства України передбачає реформування її правової системи та поступове приведення у відповідність із європейськими та міжнародними стандартами охорони праці з метою визначення єдиних та загальноприйнятих правових, соціально-економічних, організаційно-технічних, санітарно-гігієнічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження життя, здоров'я і працездатності людини під час трудової діяльності. Наведені положення й аргументи повною мірою обґрунтовують актуальність і важливість даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Треба відмітити, що дослідженнями різних аспектів зазначеної проблематики на сучасному етапі займаються такі вчені, як П.С. Атаманчук, Д.В. Зеркалов, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, Р.М. Білик, В.С. Венедіктов, В.П. Грохольський, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, К.Ю. Мельник, О.М. Музичук, І.М. Шопіна, Л.А. Катренко, І.П. Пістун та інші [1, 2, 3, 4, 5].

Метою написання статті є аналіз стану правового регулювання охорони праці в Україні, та визначення шляхів удосконалення законодавства в контексті інтеграції до Євросоюзу у сфері охорони праці.

Виклад основного матеріалу. Законодавство України про охорону праці являє собою систему взаємозв'язаних нормативних актів, що регулюють відносини у галузі реалізації державної політики

щодо правових, соціально-економічних, організаційно-технічних і лікувально-профілактичних заходів та засобів, спрямованих на збереження здоров'я і працездатності людини в процесі трудової діяльності [1, с. 5].

Під трудовою діяльністю розуміється не лише праця в класичному її розумінні, тобто процес, що відбувається між людиною і природою з використанням певних знарядь, протягом якого людина впливає на природу і використовує її з метою виробництва матеріальних благ, необхідних для задоволення своїх потреб, а будь-яка діяльність (наукова, творча, художня, надання послуг), якщо вона здійснюється в рамках трудового законодавства.

Охорона праці розв'язує два завдання. Одне з них – інженерно-технічне, яким передбачається запобігання небезпечним подіям під час трудового процесу. Друге – соціальне, пов'язане з компенсацією матеріальної та соціальної шкоди, заподіяної нещасним випадком або роботою в несприятливих умовах, тобто захист працівника та його прав.

Охорону праці розглядають не як додаток до небезпечних технологічних процесів, роботи на травмонебезпечному обладнанні чи зі шкідливими речовинами, а як самостійну галузь, сферу діяльності, покликану запобігати травмам, хворобам, людським жертвам, а отже, зменшенню соціальної напруженості у суспільстві [2, с. 108].

Законодавство України про охорону праці складається із загальних законів: Конституції України, Законів "Про охорону праці", Кодексу законів про працю України та інших нормативних актів.

Конституція України – основний, головний закон держави, який регламентує найважливіші з погляду держави суспільні відносини. До них належать засади суспільного ладу й політики, правового становища особи, державного устрою, організації та діяльності органів держави.

Конституція закріплює принципи державної політики щодо особи, людини, громадянина. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою цінністю в суспільстві. А тому права та свободи людини, їх гарантії є тим, що становить зміст і спрямованість діяльності держави. Саме в Конституції закріплено, що держава несе відповідальність за свою діяльність перед людиною.

Кодекс законів про працю (КЗпП) здійснює правове регулювання охорони праці. Норми щодо охорони праці містяться в главі XI "Охорона праці" та статтях "Трудовий договір", "Робочий час", "Час відпочинку", "Праця жінок", "Праця молоді", "Професійні спілки", "Нагляд і контроль за додержанням законодавства про працю".

Закон "Про охорону праці" – є одним із найважливіших законодавчих актів. Цей закон визначає основні положення щодо реалізації конституційного права громадян на охорону їх життя і здоров'я в процесі трудової діяльності, регулює відносини між власником підприємства або уповноваженим ним органом і працівником з питань безпеки, гігієни праці та виробничого середовища і встановлює єдиний порядок охорони праці в Україні [1, с. 6].

Окремо питання правового регулювання у галузі охорони праці містяться і в інших законодавчих актах України – законах "Про охорону здоров'я", "Про пожежну безпеку", "Про використання ядерної енергії та радіаційний захист", "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення", "Про підприємства в Україні", "Про колективні договори і угоди" та ін.

Крім законодавчих актів України, правові відносини у сфері охорони праці регулюються підзаконними нормативними актами. До найважливіших підзаконних нормативно-правових актів з питань охорони праці належать:

- Положення про видачу Державним комітетом України по нагляду за охороною праці власникові підприємства, установи, організації або уповноваженому ним органу дозволу на початок роботи підприємства, установи, організації;
- Положення про розслідування та облік нещасних випадків, професійних захворювань і аварій на підприємствах, в установах і організаціях;
- Правила відшкодування власником підприємства, установи і організації або уповноваженим ним органом шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням ним трудових обов'язків;
- Положення про порядок накладання штрафів на підприємства, установи і організації за порушення нормативних актів про охорону праці;
- Список важких робіт та робіт із шкідливими і небезпечними умовами праці, на яких забороняється застосування праці жінок;
- Граничні норми підймання і переміщення важких речей жінками;
- Список виробництв, професій і робіт з важкими і шкідливими умовами праці;
- Граничні норми підймання і переміщення важких речей неповнолітніми;
- Перелік робіт з підвищеною безпекою;
- Типове положення про навчання, інструктаж і перевірку знань працівників з питань охорони праці;
- Перелік посад посадових осіб, які зобов'язані проходити попередню і періодичну перевірку знань з охорони праці;
- Типове положення про службу охорони праці;
- Типове положення про комісію з питань охорони праці підприємства;
- Типове положення про роботу уповноважених трудових колективів з питань охорони праці [3, с. 5].

Нормативна документація з питань охорони праці в Україні включає:

- державні нормативні акти про охорону праці (ДНАОП), міжгалузеві та галузеві;
- систему стандартів безпеки праці – державні стандарти України (ДСТУ).
- міждержавні стандарти безпеки праці (ГОСТ ССБТ) та міждержавні, міжгалузеві та галузеві нормативні акти.

Державні міжгалузеві та галузеві нормативні акти про охорону праці – це правила, стандарти, норми, положення, інструкції та інші документи, яким надано чинність правових норм, обов'язкових для виконання.

Державний міжгалузевий нормативний акт про охорону праці – це ДНАОП загальнодержавного користування, дія якого поширюється на всі підприємства, установи, організації народного господарства України незалежно від їх відомчої (галузевої) належності та форм власності.

Державний галузевий нормативний акт про охорону праці, скорочена назва ДНАОП, дія якого поширюється на підприємства, установи і організації, що відносяться до певної галузі, незалежно від їх форм власності [3, с. 6].

На сьогодні адаптація законодавства України до законодавства Європейського союзу виступає складовою процесу світової інтеграції щодо зближення та поступового приведення законодавства України у відповідність із європейським законодавством.

Протягом останніх десятиріч у рамках Європейського Союзу велика увага

приділялася розвитку законодавства у сфері охорони праці. Сьогодні провідною тенденцією розвитку законодавчої бази країн Європейського Союзу є впровадження цього законодавства, а також обов'язкове його дотримання.

Основна роль у європейському законодавчому процесі належить чотирьом органам. Це Європейська Комісія, що діє як виконавчий комітет, і Рада, що складається із представників держав-членів. В остаточному підсумку, Рада вирішує питання майже по всіх законодавчих пропозиціях Європейської Комісії. Крім того, необхідно назвати Європейський Парламент, що включає 626 представників держав, об'єднаних у Співтовариство, а також Європейський Суд. Його основне завдання – забезпечити, "щоб при тлумаченні й застосуванні цього Договору дотримувався закон" (Стаття 164 Договору ЄС).

У сфері охорони праці важливе значення мають директиви. Директива – це документ, що зобов'язує відносно результату, що повинен бути досягнутим кожною державою-членом, якому вона (директива) адресована, але залишає вибір, форми й метод у реалізації на розсуд національних органів керування. Директива є гнучким документом, що дозволяє органам управління держави – члена інтерпретувати її в національному законі в найбільш прийнятному вигляді [4, с. 35].

Законодавство Євросоюзу в сфері охорони праці умовно розділяють на дві групи:

- директиви ЄС щодо захисту працівників;
- директиви ЄС щодо випуску товарів на ринок (включаючи обладнання, устаткування, машини, засоби колективного та індивідуального захисту, які використовують працівники на робочому місці).

Законодавство Євросоюзу про охорону праці згруповане таким чином:

- загальні принципи профілактики та основи охорони праці;
- вимоги охорони праці для робочого місця;
- вимоги охорони праці під час використання обладнання;
- вимоги охорони праці під час роботи з хімічними, фізичними та біологічними речовинами;
- захист на робочому місці певних груп робітників;
- положення про робочий час;
- вимоги до обладнання, машин, посудин під високим тиском [5, с. 13].

Важливими нормативними актами з питань охорони праці є міжнародні договори та угоди, до яких приєдналась Україна у встановленому порядку. Статтею 3 Закону "Про охорону праці" передбачається, якщо міжнародним договором, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України, встановлено інші норми, ніж ті, що передбачені законодавством України про охорону праці, застосовуються норми міжнародного договору.

Переважає більшість міжнародних договорів та угод, в яких бере участь Україна і які більшою або меншою мірою стосуються охорони праці, можна об'єднати в чотири групи:

- 1) Конвенції, рекомендації та інші документи Міжнародної Організації Праці;
- 2) Директиви Європейського Союзу;
- 3) договори та угоди, підписані в рамках Співдружності Незалежних Держав;
- 4) двосторонні договори та угоди [5, с. 20].

Доцільно зазначити, що роботодавці зобов'язані оцінювати виробничі ризики й забезпечувати життя адекватних захисних і профілактичних заходів, гарантувати відповідне навчання й інструктаж працівників з дотримання заходів безпеки, а також надавати працівникам інформацію і дозволяти їм брати участь в обговоренні всіх питань із забезпечення безпеки й гігієни праці.

Політика підприємства в галузі охорони повинна спрямовуватися на послідовне зниження рівня шкідливих та небезпечних виробничих факторів з урахуванням масштабів ризиків виникнення нещасних випадків і професійних захворювань. Це може бути досягнуто поступовим підвищенням рівня безпеки виробництва. Підвищити рівень безпеки можна за рахунок виконання організаційних заходів та підвищення виконавчої дисципліни [2, с. 125].

Висновки. Державна політика України в галузі охорони праці відповідно до Конституції України, національного законодавства та міжнародної практики базується на засадах пріоритетності захисту життя і здоров'я людини відносно результатів виробничої діяльності. Сучасні економічні відносини, розвиток нових форм власності, нарощування обсягів виробництва, курс України на вступ до Європейського Союзу – все це потребує принципово нового підходу до питань промислової безпеки та охорони праці в країні, а також змін в ідеології власника щодо відповідальності за життя та здоров'я найманих працівників.

Отже, загальноприйнятими нормами мають стати: дотримання законів та інших нормативно-правових актів з охорони праці, вчасне виявлення та усунення недоліків на виробництві, посилення відповідальності за стан охорони праці та порушення встановлених норм і правил, що зумовлюють численні нещасні випадки, професійні захворювання і аварії.

Заходи, спрямовані на забезпечення здорових і безпечних умов праці, повинні розвиватися гармонійно із зростанням обсягів виробництва продукції, а в ідеалі – дещо їх випереджати. Адже здоров'я та життя працівників – основна цінність нації.

Використані джерела

1. Катренко Л.А. Охорона праці в галузі освіти: навч. посібник. 2-ге вид. доп. / Л.А. Катренко, І.П. Пістун. – Суми: ВТД "Університетська книга", 2004. – 304 с.
2. Атаманчук П.С. Охорона праці в галузі: навч. посіб. / П.С. Атаманчук, В.В. Мендерецький, О.П. Панчук, Р.М. Білий. – К.: "Центр учбової літератури", 2013. – 322 с.
3. Катренко Л.А. Охорона праці в галузі освіти: навч. посіб. / Л.А. Катренко, І.П. Пістун. – Суми: Університетська книга, 2001. – 339 с.
4. Венедиктов В.С. Охорона праці: європейські і міжнародні стандарти та законодавство України (порівняльний аналіз) / В.С. Венедиктов, В.П. Грохоський, М.І. Іншин, М.М. Клемпарський, К.Ю. Мельник, О.М. Музичук, І.М. Шопіна; за ред. В.С. Венедиктова / Державний департамент з питань адаптації законодавства. Українська асоціація фахівців трудового права. – Харків-Київ, 2006. – 680 с. – іл.; табл.
5. Зеркалов Д. В. Охорона праці в галузі: загальні вимоги. Навч. посібн. / Д.В. Зеркалов. – К.: Основа, 2011. – 551 с.

Gordenko S.

THE PROGRESS OF LEGISLATION OF UKRAINE TRENDS ARE FROM REVIEW OF INTEGRATION OF EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF LABOUR PROTECTION

In the article the legislative and normative base of Ukraine is analysed about a labour, question of the legal adjusting protection in industry of labour protection.

It is reflected, that the process of deepening of legislation of Ukraine to the legislation of European Union in the field of labour protection consists in achievement in practice of the high European standards of labour protection with the general decline of indexes of productive traumatism and professional diseases.

The complex of theoretical and practical questions is considered in the field of labour protection, the comparative analysis of the European and international standards which regulate a labour protection during influence of the special risks is carried out.

It is set that capturing maintenance of normatively-legal acts, specialists after corresponding directions must provide more effective management of labour a guard taking into account achievements of scientific and technical progress and international experience, and also in realization of indissoluble unity of successful professional activity with the obligatory observance of all requirements of safety of labour in concrete industry.

Key words: *legislation, normatively-legal acts, reforms, European Union, Constitution of Ukraine, international standards.*

Стаття надійшла до редакції 23.12.2014